

הישיבה המאיתים חמישים ושלוש (רנג)

ביום כ' באדר ב' התש"ס (27 במארס 2000) בשעה 15:00, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, משה אזר, שרגא אירמאי, אילן אלדר, יעקב בן-טולילה, משה בר-אשר (יו"ר), אפרים חזן, אברהם יבין, יוסף יהלום, ישראל יבין, קציעה כ"ץ, גד בן-עמי צרפתי, מנחם צבי קדרי, יהודה רצהבי, נעמי שמר; החברים-היועצים שולמית אליצור, אהרן ממן, שלמה נאה, מנחם קיסטר; המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית רונית גדיש, עינת גונן, קרן דובנוב, ברק דן, צביה זמירי, רחל סליג; סמדר ברק ממכון מזי"א; יועצת הלשון ברשות השידור רות אלמגור-רמון. אורחים: פרופ' אבינועם רכס; חברי ועדת התחבורה ד"ר דן לינק, אליהו בן-ישראל, ארי אלוף [ז"ל]; מרכזת ועדת השמות הממשלתית הגב' חנה ביתן.

סדר היום: א. ברכות

ב. מילים בשימוש כללי

ג. מונחי תחבורה: תפעול ושדות תעופה, תכנון תנועה

ד. ענייני דקדוק: ניקוד מילים לועזיות; צורת הזוגי; צהרון

ה. אישור הודעת ועדת הדקדוק

א. ברכות

מ' בר-אשר: אני מתכבד לפתוח את ישיבת המליאה בשלוש ברכות: ברכות לחברה ולחברה-היועצת החדשות, נעמי שמר ושולמית אליצור; ברכות לשני החברים-היועצים שהיו לחברים מלאים, יעקב בן-טולילה ואברהם יבין; וברכה לגד בן-עמי צרפתי, שנתעטר בפרס ישראל לחקר הבלשנות לשנת התש"ס.

ב. מילים בשימוש כללי

הודעת הוועדה למילים בשימוש כללי

1. מועד אחרון, עֵדן, קוֹתם - הצעות ל-dead line
2. יין רב-זָנִי - יין גנרי (לעומת יין זָנִי, יין שיש בו זן עיקרי אחד)

3. מיתת חֶסֶד – euthanasia
 4. פֶּמֶטְרוֹן – metronom
 5. פְּתוּחַ בְּרִקְמָה – sustainable development ; קִמּוּת – sustainability
 הצעת המיעוט: פְּתוּחַ שֶׁל קִמּוּחַ, קִמּוּחַ
 6. תַּעֲשִׂיּוֹן, חֲרֻשָּׁת, גֶּן תַּעֲשִׂיּוֹת, גֶּן תַּעֲשִׂיָּה, גֶּן חֲרֻשָּׁת – הצעות ל־ industrial park

רקע

1. מועד אחרון, עֶדְן, קְוֵתָם – הצעות ל־ dead line
 מדובר במועד האחרון לביצוע דבר.
 הצעות אחרות שעלו בוועדה: סגירה, (ה)מועד (ה)אחרון, זמן יעד, עֶדְן (צירוף של יעד אז), תמועד.
 ההצעה עֶדְן היא קיצור של 'יעד הן', דוגמת המילה עֶדְן פרי צירוף המילים 'עד כאן'. הוער שבקהלת ד, ג המילה עֶדְן באה כתואר הפועל: "את אשר עֶדְן לא היה".

2. גֶּן רֶב־זִנִּי – יין גנרי (לעומת גֶּן זִנִּי, יין שיש בו זן עיקרי אחד)
 המונח הובא למליאת האקדמיה בישיבה רמו (וי באדר התשנ"ט, 22 בפברואר 1999). בישיבה הובחר שמדובר ביין העשוי תערובת זנים של ענבים, ומלכה זמלי הציעה יין רב־זני. הוחלט לבקש מן הוועדה לשוב ולדון במונח בעזרת יינן.
 לישיבת הוועדה הוזמן מר קובי גת, יינן ביקבי כרמל מזרחי (בראשון לציון) ואגרונום. לדבריו ביינות הנקראים 'יינות זניים' – 85% מהיין עשוי זן אחד, ושאר היין הוא תמחיל של זן אחר. לעומת זאת יין גנרי הוא עירוב של כמה זנים, וכל זן נותן את טעמו. אם כן יש שני סוגים של יין: הסוג האחד רב־זני, ואילו בסוג האחר אמנם זן אחד דומיננטי, אך אי אפשר לומר שהוא חד־זני שכן יש בו גם תמחיל.
 עוד הובחר שהמילה 'גנרי' ליין הנדון אינה במשמעות המקובלת (=סוג), אלא במשמע non-specific. מי זמלי ציינה שכבר נמצא שימוש בייין רב־זני בספר העוסק בייין. אשר ליין מן הסוג האחר, הוצעו גם ההצעות האלה: יין על־זני, יין זן ראשי, יין זן עיקרי.

3. מיתת חֶסֶד – euthanasia
 המונח euthanasia מתורגם ברגיל 'המתת חסד'. משמעותו המילולית של המונח ביוונית: 'מיתת טובה' (המונח העברי הוא כנראה תרגום המונח הגרמני Gnaden Tod). בעת האחרונה נטוש בחוגי רפואה ואתיקה ויכוח על גבולותיה של euthanasia אקטיבית ופסיבית:

active euthanasia – הרופא המטפל עושה מעשה (למשל מזריק זריקה מסוימת) המביא למוות מהיר של החולה;

passive euthanasia – הרופא מאפשר לחולה למות מתוך אי־עשיית מעשה (למשל אינו מחבר את החולה למכשיר הנשמה).

הוועדה התבקשה לספק כלים לשוניים נאותים לדיון בבעיה הרפואית והמוסרית בטענה שהשימוש בפועל הגורם (המית, המתה) אינו הולם ל־passive euthanasia.

מההצעות שעלו בוועדה: מיתת חסד או מות חסד – ההבחנה בין שני הסוגים על ידי פועל או כפי שייראה למשתמשים; מיתת חסד לעומת המתת חסד; המתת חסד סבילה לעומת המתת חסד פעילה; מות חסד סביל לעומת מות חסד פעיל; המתת חסד במחדל / באי־מעשה לעומת המתת חסד במעשה; מיתת חסד לא מסויעת לעומת מיתת חסד מסויעת. מההצעות שהתקבלו מחברי האקדמיה: מיתת נאותה.

בהצבעה היה רוב להצעה מיתת חסד (ההצעה הראשונה).

נותרה הבעיה של ההבחנה בין active euthanasia ו־passive euthanasia בהיעדר הקשר של

פועל. הוצע שבמקרים אלו יינקטו המונחים 'פעילה' ו'סבילה' או 'במעשה' ו'במחדל'. השאלה היא אם על האקדמיה להחליט על כך החלטה רשמית.

4. פֶּעֶמָן - metronom
המונח נדון בוועדה בעקבות בקשת תלמיד. מדובר במכשיר המודד את הפעמות, היינו יחידות הקצב הבסיסיות.
במונחי המוסיקה (התשט"ו) נקבע מְטְרוֹנוֹם. לפני הוועדה עלו ההצעות האלה: פֶּעִימָן, פֶּעִימוֹן, פֶּעִימָן, מִפְּעָם. המוזיקאים שמלכה זמלי נועצה בהם ראו בעין יפה את ההצעה 'פעמני'. הדמיון למילה 'פעמון' נראה כיתרון שכן המכשיר עצמו דומה לפעמון.
בוועדה תמכו הכול בהצעה פֶּעֶמָן.

5. פֶּתוּחַ בְּרִיקָה - sustainable development ; קִימוֹת - sustainability
הצעת המיעוט: פֶּתוּחַ שֶׁל קִימָה, קִימָה
הד"ר ערן פייטלסון מן החוג לגאוגרפיה באוניברסיטה העברית הביא את הגדרת המונח לפי ועדת ברונטלנד: פיתוח העונה על צורכי הדור הזה ללא פגיעה באפשרות של הדורות בעתיד לספק את צורכיהם. בפיתוח בר־קיימה' מושם דגש על מדיניות פיתוח שתשפר את רווחת הדור הזה, ובייחוד השכבות החלשות שבו, אך ללא פגיעה בדורות הבאים.
במונח sustainable development מתקיימת אפוא שניות: מצד אחד 'פיתוח' ומצד שני 'שימור' - פיתוח המספק את הדור הזה בלי לפגוע בדורות הבאים. יש במונח עמימות מסוימת המאפשרת ללכד סביבו הן יזמים ומפתחים הן אנשי סביבה "ירוקים". במונח sustainability יש משום צמצום לעומת המונח sustainable development, שכן הוא מכיל רק את הרכיב ה"סביבתי": מסתכלים במשאב וחושבים איך לא לפגוע. אשר למונח החפוף unsustainable development, קל להגדיר 'פיתוח בר־קיימה' על דרך השלילה, ולשם כך יש צורך במונח החפוף. ואולם מקובל פחות השימוש במונח המופשט unsustainability.
המונח בלשונות אחרות: גרמנית - nachhaltigkeit ; צרפתית: développement durable.
הערות:

המונח הובא בעבר בהודעה למליאה, ואז הוצע 'פיתוח שְׁריר', אך לפני הישיבה מסרה מלכה זמלי שהמונח 'פיתוח בר־קיימה' רווח מאוד במסמכים ובפרסומים של משרדי הממשלה ושל גופים אחרים. בעקבות זאת הוחלט - על דעת הנשיא - שלא להביא את הצעת הוועדה למליאה.

המונח בְּרִיקָה מופיע במילוני האקדמיה לצד בְּרִיקָה, בְּרִיקָה. בְּרִיקָה. כן יש קִיָּם לציון lifetime.
המונח קִיָּם, קִימָה בא במונחי כלכלה (תש"ד) בצירוף נְכָסִים שֶׁל קִיָּם, נְכָסִים שֶׁל קִימָה.
הצעות שעלו בוועדה: sustainable development - פֶּתוּחַ בְּרִיקָה, פֶּתוּחַ מְקִיָּם, פֶּתוּחַ אֲשִׁישׁ ; sustainability - קִימוֹת, קִימָה, אֲשִׁישׁוֹת.

הצעות שהתקבלו מחברי האקדמיה: פֶּתוּחַ מְשִׁמֵּר, פֶּתוּחַ עֲמִיד, פֶּתוּחַ מְתַקֵּם.
ש' אירמאי העיר כי המונח 'קיימות' נקבע כתרגום ל־durability (במונחי הנדסה כימית, וכן במונחי חוזק חומרים [התשכ"ח], בטון [התשכ"ט], צבעות [התשנ"ג]). משמע: "היכולת להתקיים זמן ממושך עם שמירה על התכונות והכושר המקוריים" (על פי ההגדרה במילון הצבעות).

הוועדה דנה בשאלה אם אפשר להשתמש ב'קיימות' לאור היותו "תפוס" ל־durability.
הוועדה סברה שהשימוש בצרפתית ב־durable במקביל ל־sustainable פותח פתח להשתמש ב'קיימות' - אף שהמונח נקבע למשהו אחר. עוד הוצע לקבוע צורה אחרת ל'קיימות': קִימוֹת או קִימוֹת (במשקל 'מלכות').

לצד הצעת הרוב הוחלט להביא לפני המליאה את הצעת המיעוט: פֶּתוּחַ שֶׁל קִימָה, קִימָה.

6. industrial park - תַּעֲשִׂיּוֹן, חַרְשֵׁת, גֵּן תַּעֲשִׂיּוֹת, גֵּן תַּעֲשִׂיָּה, גֵּן חַרְשֵׁת

הבקשה הופנתה בוועדת השמות הממשלתית. מדובר ב"קידומת" לשם של מוקד תעסוקה שמוחץ לתחום יישוב. למעשה מדובר בישות שהיא מעין יישוב העומד לעצמו. בעת האחרונה מוקמים מוקדי תעסוקה כאלה שיש בהם כמה מפעלי תעשייה חסייכים למועצה מקומית כלשהי. לדוגמה: "מפעלים אזוריים צמחי", "תעשיות גליל עליון", "מפעלי חפרי", "מפעלי שאן". ועדת השמות הממשלתית מבקשת לקבוע לכל המוקדים הללו שם פותח. האפשרויות שנדונו בוועדת השמות הממשלתית: גן תעשייתי, פארק תעשייתי (המונח המשמש), תעשיון.

המונח הובא למליאה רלח, אך הדיון בו נדחה. חנה ביתן, מרכזת ועדת השמות הממשלתית, מסרה שחברי ועדת השמות תומכים מאוד ביתעשיון ומתנגדים ליגן תעשייה (שהציעה הוועדה למילים בשימוש כללי בקריאה הראשונה), משום שמונח של מילה אחת נוח יותר לצורכי שילוט וסימון במפות. מכל מקום, הוועדה תקבל עליה את החלטת האקדמיה. הוועדה למילים בשימוש כללי החליטה להביא לפני המליאה שורה של הצעות ולבקש את הכרעתה.

הערה: החצעה 'קריית חרושת' הוסרה משום שיש יישוב בשם הזה (ליתר דיוק: קריית חרושת היא שכונת פועלים שנוסדה ב-1935 והתמזגה עם קריית עמל ועם טבעון ליישוב אחד - קריית טבעון; על פי "כל מקום ואתר").

מ' בראש: הסעיף הראשון שעל סדר היום הוא מילים בשימוש כללי, ומאחר שנמצא עמנו האד' רכס, הדרוש לנו למונח השלישי, נפתח בו. יקדים מילים אחדות יו"ר הוועדה האד' קיסטר.

מ' קיסטר: תחילה אני רוצה להודות למזכירת הוועדה היוצאת הגב' סליג ולמזכירת הוועדה החדשה הגב' גדיש.

לגופם של דברים: התבקשנו למצוא תחליף עברי נאות למילה euthanasia, שפירושה ביונית 'מיתה טובה'. למעשה יש בלשון חכמים מקבילה עברית מיתה יפה, אבל לצערי היא לא תוכל לשמש במקרה זה.

כידוע המונח המשמש הוא המתת חסד. הרכיב חסד הוא ככל הנראה תרגום מן הגרמנית. טענות האד' רכס הופנו דווקא לרכיב הראשון - המתה - שם פעולה של הבניין הגורם, בניין הפעיל. לדבריו יש בשימוש בו משום קביעת עמדה מראש לגבי הסוגיה המוסרית - מה שמקשה על הדיון בה - שהרי רכיב זה מוסיף לשמש גם כשמדובר באותנזיה סבילה, כלומר כשהחולה מת מאי-עשייה.

הוועדה מציעה אפוא לקבוע מיתה חסד במקום המתת חסד. את הגוון המדויק ייתן הפועל: 'אפשר מיתה חסד', 'גרם מיתה חסד' וכיו"ב. אמנם יהיו ודאי שיבחרו גם כאן את הפועל המית (למשל 'המית מיתה חסד'), אבל לפחות ניתנת בזה האפשרות לדבר על הסוגיה באופן ניטרלי. גם כך עדיין נותרת הבעיה בהבחנה בין אותנזיה פעילה וסבילה כאשר הדברים חסרי הקשר, כלומר כשאין פועל. נראה לי שאם נניח את ההחלטה בידי הדוברים, הם יבחרו בזוג פעילה - סבילה. אפשרות אחרת שעלתה בוועדה היא הזוג במעשה - במחדל או באי-עשייה.

א' רכס: ההבדל בין שני סוגי מיתה החסד - הפעילה והסבילה - גדול מאוד הן במישור

המוסרי הן במישור הרפואי והן במישור המשפטי. הבלכול בציבור הרחב ובקרב הרופאים גדול אף הוא, ולכן פניתי לאקדמיה בבקשה לקבל כלים לשוניים שיאפשרו להבחין בין המקרים.

הבעיה היא שהמושג הרווח בציבור המתת חסד מכיל את היסוד המתה, המאפיין את האוטונומיה הפעילה אך לא את זו הסבילה. לכן הצעתי לוועדה להשאיר לאוטונומיה פעילה את המונח המשמש המתת חסד, ואילו לאוטונומיה סבילה לקבוע מיתת חסד. אני שב ומעלה הצעה זו בתקווה שתאמצוה.

א' אלדר: את הרכיב חסד הבא להצדיק את ההמתה אני מבין, אבל אם זו מיתה, מדוע גם בה יש חסד?

א' רכס: הרפלקס הטבעי של הרופאים הוא להאריך חיים בכל מחיר ובכל מצב. לפיכך קל יותר לרופא לחבר חולה אנוש החסר כל סיכוי לחזור להכרה למכשירי הנשמה ולהשאירו בחיים באופן מלאכותי – לפעמים חודשים רבים – מלשבת מולו ולאפשר לו למות – הכול כמובן בהתאם לנסיבות ולהשקפת עולמו של החולה ושל משפחתו. חוסר המעש איננו טבעי לרופא, אבל לפעמים צריך להעלות את השאלה אם לא ייעשה עם החולה חסד אם לא יוארכו חייו לשווא.

מ' בראשר: שיקול חשוב שהזכיר האד' רכס במובלע הוא המנהג. המונח המוכר והמשמש שנים רבות הוא המתת חסד, וזהו נתון שאין להתעלם ממנו.

גב"ע צרפתי: בניין הפעיל אינו מציין בהכרח הוראה גורמת. הפעלים חיה והחיה מתחלפים ביניהם, והוראתם על הרוב גורמת. אולם על המיילדות במצרים נאמר "וַתַּחֲיֶינָהּ אֶת הַיְלָדִים". אמנם היו שדרשו שהמיילדות סיפקו לילדים מזונות, אולם לפי הפשט, הן נתנו להם לחיות. לפיכך גם למצב שבו רופא מניח לחולה למות אפשר לקרוא המתה.

א' חזן: מאחר שנראה שצריך לשני מונחים, אני תומך בהצעתו של האד' רכס לקבוע המתת חסד – המונח הרווח בציבור – לאוטונומיה אקטיבית ומיתת חסד לאוטונומיה פסיבית.

מ' אזר: גם אני חושב שכדאי לאמץ את הצעת האד' רכס. אנשי הרפואה, המשפט והפילוסופיה רואים שוני מהותי בין שני סוגי המקרים, והם מבקשים מאתנו מונחים שונים. הבחנה מעין זו המתבקשת יכולה העברית לספק באמצעות הבניינים קל והפעיל, וכך נראה לי שראוי לעשות. איננו צריכים לשעבר עצמנו לאנגלית ולתרגמה תרגום מילולי לעברית.

מ"צ קדרי: אני מתנגד לרכיב המתה. יהיו שיטענו כי המתה איננה אלא לשון נקייה לרצח.

א' ממך: מיתה נתפסת אצלנו כדבר סביל, אבל בלשון חכמים יכולה מיתה להיות גם 'הוצאה להורג'. אף שההבדל בין מוות למיתה איננו אלא ברובד הלשון – לשון מקרא ולשון חכמים – ייתכן שאחת ההצעות של הוועדה – מות חסד – ניטרלית יותר ולכן טובה יותר. צורת הנסמך מות- מוכרת בצירוף מות גיבורים.

ג' שמר: גם לי ההצעה מות חסד נראית טובה.

ש' נאה: אם נאמץ את שני המונחים – המתה ומיתה – תיפתר בעיית השימוש חסר ההקשר הפועלי. הצעה זו נוחה לשימוש ולכן טובה בעיניי.

ד' לינק: אני חבר ועדת התחבורה, וזומנתי למושב נכבד זה בהקשר אחר. בכל זאת אני מבקש לומר כי לעניות דעתי המתת חסד יכולה להיות גם פעילה וגם סבילה. מיתת חסד היא התוצאה של המתת החסד.

מ' בר-אשר: אני מעמיד להצבעה שתי אפשרויות: האחת, לאשר את הזוג מיתת חסד והמתת חסד; השנייה – הצעת הוועדה – מיתת חסד בלבד.

הצבעה

בעד מיתת חסד והמתת חסד – 13

בעד מיתת חסד בלבד – 4

הוחלט: מיתת חסד (passive euthanasia), המתת חסד (active euthanasia).

מ' בר-אשר: יושבת עמנו הגב' ביתן, מרכזת ועדת השמות הממשלתית, וממנה התקבלה הפנייה לקבוע חלופה עברית ל-industrial park. השאלה הגיעה למליאה רלח לפני כשנתיים ולא באה על פתרונה, וכעת על המליאה להכריע בין מספר לא קטן של הצעות.

ח' ביתן: בקשת ועדת השמות הממשלתית מן המליאה היא שתקבל את ההצעה תעשיין. מדובר היום בכשישים מוקדי תעסוקה שמחוץ לתחומי היישוב, בעלי אופי שונה זה מזה. אלה הם גופים עצמאיים עם מנהלות עצמאיות, והקשר בינם למועצה העירונית או האזורית מתבטא בעיקר במסים. הגדרה משפטית עוד אין להם. במהותם הם קשורים בתעשייה, אבל יכולים להיות בהם גם מפעלי טכנולוגיה עלילית, חברות שונות, משרדים, יחידות ניהול ושירותים, מרכזי מבקרים, מוסדות סוציאליים לילדי העובדים ועוד. תשומת לב מיוחדת ניתנת לתכנון הסביבתי, לגינון ולנוי.

מלכתחילה ביקשה הוועדה שם בן מילה אחת. רבים מן השמות הגאוגרפיים ומשמות היישובים הם בני שתי מילים, למשל הגליל העליון ובית-שאן. מאחר ששמות מוקדי התעסוקה האלה צריכים להופיע בשלטי הדרכים ובמפות, ראוי שיהיו קצרים ככל האפשר. לפיכך חשבנו בתחילה לקרוא להם מפעלים סתם, למשל 'מפעלי העמק', 'מפעלי בית-שאן', אבל נתקלנו בהתנגדות חזקה מן השטח. טענו שלא המפעלים

מאפיינים את מוקדי התעשייה. כך עלתה ההצעה תעשיון, שהיא גם קליטה גם קצרה די הצורך וגם אוצרת בחובה את רכיב העשייה.

ש' אירמאי: לדעתי יש לקבל את המילה תעשיון משום שאינני רואה מילה מתאימה אחרת העונה על הקריטריונים שנמנו. המילה חרושת איננה מתאימה מכיוון שהיא קרובה למלאכה ולעבודה, ולא למיזם או למפעל. כמו כן אינני מוצא טעם לתרגם את המילה park במילה גן.

מ"צ קדרי: לטעמי המילה תעשיון מזכירה אצטדיון, ועל כן אינני חושב שהיא מתאימה.

נ' שמר: לבקשת ועדת השמות משקל רב, ויש לשקלה ככובד ראש. עם זאת כמוזיקאית אני מייחסת חשיבות רבה גם לצליל, ובהצעות שהועלו ההצעה היפה ביותר היא גן חרושת.

א' חזן: מאחר שהסיומת -ון אינה אומרת ולא כלום, המילה תעשיון יכולה למעשה להביע כל דבר, ועל כן אני מסתייג ממנה. אינני חושב שצריך לחשוש מצירוף שתי מילים. ההצעה קריית חרושת היא היפה בעיניי, אך מתברר שהיה זה שם יישוב. גם ההצעה גן חרושת טובה, ואינני מוצא פסול בשימוש ברכיב גן. גן איננו רק תרגום של המילה park. בעברית החדשה למילה גן גם המשמעות של 'מקום מטפח'. כך לפחות יכול להיתפס הרכיב גן בצירוף גן ילדים. ככל שאני מבין את הדברים, אחת ממטרות מוקדי התעשייה להיות חממה ליזמות חדשות, והרכיב גן יכול לתת למקום גוון ירקרק יותר, יבש פחות מתעשייה ומחרושת. אפשר גם שצירוף כגון גן חרושת יקוצר בפי הדוברים לגן סתם.

מ' בריאשר: יש לחשוב אם בקיצור הצירוף למילה גן לא יצא שכרנו בהפסדנו.

מ' קיסטר: באיזו מידה אפשר לראות industrial park כגן ממש, כלומר כמקום בעל ירק?

ח' ביתן: הדבר שונה ממקום אחד למשנהו. השאיפה היא לראות מרכזי תעשייה דוגמת זה של סטף ורטהיימר בגוש תפן, אבל במציאות החזון הזה עוד רחוק.

א' ממזן: בתחילה סברתי שהצירוף המתאים ביותר הוא גן תעשייה או גן תעשיות. בעקבות דבריה של הגב' שמר עדיפה גם בעיניי ההצעה גן חרושת. מבחינת ההברות שווה מספרן בגן חרושת לזה של תעשיון, אך יתרונו של הצירוף שאיננו מחדשים מילה. אשר לעתיד, איננו יכולים לנבא אם יקוצר גן חרושת לגן סתם או לא. רק אזכיר שאת הצירוף הקרוב בית חרושת לא קיצרו.

מ' בריאשר: זאת בוודאי טענה חשובה, ועלינו להעמידה לנגד עינינו: למעט ככל האפשר בחידושי מילים ולאמץ צירופים של מילים קיימות. זה למעשה מן הדברים

המוטלים על האקדמיה, ואנו זוכרים את דבריו של יחיאל מיכל פינס: "הגדולה שבמעלות למילה חדשה - אם איננה חדשה".

א' יבין: איננו מחפשים שם לדבר קיים. industrial park הוא מוסד חדש, ועל כן אינני רואה במקרה זה פסול בקבלת מילה חדשה.

מ' בראשר: גם באנגלית הצירוף חדש, אבל המילים המרכיבות אותו אינן חדשות.

א' יבין: דומה התעשיון לקניון. הקניון - כתעשיון - הוא תופעה חדשה, וגם לו ניתנה מילה חדשה. כשם שבקניון קונים, בתעשיון מייצרים תעשייה. יש סיבות טובות להקיש מן הקניון לתעשיון - גם בבחירת השם.

מ' בראשר: אם אין דוברים נוספים, נעבור להצבעה. תחילה נצביע על שלל ההצעות, ולכן אפשר להצביע כמה פעמים. אחר כך נצביע על שתי האפשרויות המובילות.

הצבעה ראשונה

- בעד תעשיון - 9
- בעד תרשת - 0
- בעד גן תעשיות - 3
- בעד גן תעשייה - 1
- בעד גן תרשת - 5

הצבעה שנייה

- בעד תעשיון - 10
- בעד גן תרשת - 6

הוחלט: תעשיון (industrial park).

מ' בראשר: ניגש עתה למושגים פיתוח בר-קיימה (sustainable development), קיימות (sustainability).

ר' גדיש: מדובר באידאולוגיה הדוגלת בפיתוח המתחשב לא רק בצרכים של היום אלא גם בצורכי הדורות הבאים, כלומר פיתוח אגב מחשבה לטווח ארוך. המונח הרווח ל-sustainable development הוא פיתוח בר-קיימה. זאת נקודת הפתיחה, והשאלה שהגיעה אלינו היא מהו המושג המופשט. הצעת הוועדה קיימות באה לאחר שנעצנו במומחים בתחום הן מן המשרד לאיכות הסביבה הן מן האקדמיה, והדברים התקבלו על דעתם פחות או יותר.

מ' קיסטר: כאמור החלה הוועדה את דיוניה כשהמונח פיתוח בר-קיימה מקובל בקרב

העוסקים בתחום. אלמלא כן לא הייתה סיבה מיוחדת לצאת ממנו כנקודת הפתיחה, ואף אינני חושב שהרעיון הזה עולה מלכתחילה. אין קשר בין בר-קיימא במקורותינו לסוג הפיתוח העומד לדיון ול-sustainable באנגלית. מדובר בפיתוח שעניינו אכילת פרות המשאבים מבלי לפגוע במשאב עצמו, כלומר בקרן. דומה הדבר לנכסי מלוג שבדיני הנישואין, ולו היה השם מובן, אולי ראוי היה לקרוא לפיתוח פיתוח מלוג. איך בכל זאת נוכל להפך בזכותו של בר-קיימא? לא באנגלית, אלא בגרמנית (nachhaltigkeit) ובצרפתית (développement durable) המונחים קרובים למדיי לבר-קיימה, ואפשר להיתלות בשפות אלו ולראות בהן משום סמך לעברית. מן הדיון בוועדה אזכיר עוד את הצעת המיעוט – פיתוח של קיימה, קיימה. ההצעה זכתה בוועדה בלא מעט תומכים.

ש' אירמאי: המושגים sustainable ו-durable אמנם קרובים זה לזה, אבל יש ביניהם הבדל, ובמקצועות הטכנולוגיים ההבחנה חשובה. durable פירושו קיים, ו-sustainable פירושו מתקיים, ועל כן אני מציע את השם פיתוח מתקיים. המושג המופשט (sustainability) יהיה מתקיימות. קיימות, לפי האקדמיה, היא durability. זאת ועוד, אני מציע להימנע מן הרכיב בר-משום נטייתו החריגה. היום אני שומע ברת-, ברי- וכיו"ב. אם אין מנוס מבר-קיימה, לפחות ישמש הרכיב בן- במקום בר-.

מ"צ קדרי: אני מציע בן-קיום. השם המופשט יכול להיות קיומיות או להישאר קיימות.

א' אבנר: אני מסתייג מבר-קיימה משום שמושג זה מקביל ל-viable באנגלית, ואינני חושב שראוי להרחיב את משמעותו לכיוונים אחרים לגמרי.

מ' בר-אשר: באיזו מידה מיועדים המושגים לאנשי המקצוע ולציבור הרחב?

מ' קיסטר: מן הדיון בוועדה התקבל הרושם כי השימוש במושגים האלה הולך ומתרחב. אפשר שהשימוש בבר-קיימה יתרחב גם לכיוונים אחרים. למשל, לאחרונה שמעתי ברדיו הצעה לבחון חקיקה שתתקיים לדורות, כלומר לעסוק בהשפעת חוקים מסוימים על הדורות הבאים. לכן לא אתפלא אם בעתיד ידברו גם על חוק בר-קיימה.

ר' גדיש: תפוצתו של המונח פיתוח בר-קיימה לא תשוער. מלכה זמלי הביאה לוועדה ערמת פרסומים – ממשרדי ממשלה שונים – שהמונח נזכר בהם. זה מסוג השיקולים המובאים היום בחשבון בתחומים רבים. שירוש המונח נראה כמעט בלתי אפשרי. אשר לקיימות, הצעה זו עלתה מכמה כיוונים, ואף שהיא מובאת כחדוש, מתברר שגם לה יש מהלכים בכמה מקומות.

מ' קיסטר: יצוין שאיש המקצוע שהשתתף בדיון בוועדה הדגיש כי איננו מצפה שהאקדמיה תהיה חותמת גומי. אם הסטייה מן המונחים המהלכים לא תהיה גדולה, יש סיכוי שגם הצעות אחרות תתקבלנה.

מ' בר-אשר: נצביע על ההצעות שהושמעו, ובראשן הצעת הוועדה.

הצבעה

- בעד פתוח בר-קיימה, קיימות - 8
- בעד פתוח של קיימה, קיימה - 2
- בעד פתוח מתקיים, מתקיימות - 3
- בעד פתוח בן-קייום, קיימות - 2

הוחלט: פתוח בר-קיימה (sustainable development), קיימות (sustainability).

מ' בר-אשר: אני פותח את הדיון בשלוש המילים הנותרות.

נ' שמר: במציאות הבלתי מנוקדת שאנחנו חיים בה נראה לי שההצעה עדין ל-dead line נופלת מאליה. אשר למטרונום, אינני חושבת שצריך לקבוע לו חלופה עברית.

י' בן-טולילה: חיסרון נוסף להצעה עדין הוא קרבתה למילה עדין שבקהלת ד, ג, שפירושה 'עדיין'. אני מציע עדום - עם הסיומת האדורוכיאלית -ום שבמילה פתאום.

נ' שמר: עדום עלול להתבלבל עם אדום. אני מציעה עדיום - במילה אחת.

מ"צ קדרי: המועד שמדובר בו יכול להיות זמן ממושך, לאו דווקא נקודת זמן. להצעות שנשמעו אוסיף את שלי - אחרית המועד.

א' יבין: בדיון על התעשיון הזכיר האד' בר-אשר את דברי י"מ פינס והעמיד על החשיבות שבהמעטה בחידושים. זהו יתרונה של ההצעה מועד אחרון, ואני תומך בה.

א' אבנר: חסרונה של ההצעה שהיא צירוף של שתי מילים.

נ' שמר: אם כן אפשר לחשוב על סופמועד - במילה אחת.

ר' אלמגור-רמון: אם שוקלים את הצעתה של הגב' שמר סופמועד, מוטב לחזור לאחת ההצעות שעלו בוועדה - תומועד.

מ' אזר: אני מצטרף לגב' שמר בהתנגדותה לחידוש חלופה עברית למטרונום. את המונח מטרונום קיבלה האקדמיה עוד בשנת תשט"ו במונחי המוסיקה, ובכך אימצה אותה אל חיק העברית. לדידי מטרונום מילה עברית היא.

מ' בר-אשר: זכור לי הניסיון למצוא חלופה עברית למילה קרן. אחרי שבע הצעות עבריות הוצעו אפרים ברודא לקבל את המילה קרן - וכך היה.

ר' גדיש: אמנם נקבעה המילה מטרונום במונחי המוסיקה של האקדמיה לפני שנים הרבה, אבל אם יש הצעה מוצלחת – גם על דעת מוסיקאים שנועצנו בהם – אפשר בהחלט לשקול אותה.

מ' אור: חבל לתפוס את המילה פֶּעֶמָן למטרונום. פעמן יוכל לציין משהו אחר, למשל מכשיר רפואי לספירת פעימות הלב.

א' חזן: יש לזכור כי הפנייה למציאת חלופה עברית למטרונום באה מן הציבור – לא מן האקדמיה – ואני סבור שההצעה פעמן מתאימה.

מ' בראשור: הגענו לשלב ההכרעה. מאחר שלחלופה עברית ל-*dead line* הועלו כמה וכמה הצעות שהן בבחינת חידושים – עדן, עדום, עדיום, סופמועד, תומועד – תחילה אעמיד להצבעה כנגדן את ההצעה מועד אחרון.

הצבעה

בעד מועד אחרון – 15

בעד הצעה אחרת – 0

הוחלט: מועד אחרון (*dead line*).

מ' בראשור: לא שמענו בדברי החברים התייחסות ליין רבי-זני וליין זני. רק אומר כי לאחר ישיבת המליאה רמו, שסוגיית היין הגנרי הועלתה בה לראשונה, נועצה הוועדה למילים בשימוש כללי ביינן, וההצעה שלפניכם קיבלה את אישורו.

הצבעה

בעד יין רבי-זני (יין גנרי) לעומת יין זני (יין שיש בו זן עיקרי אחד) – רוב גדול

הוחלט: יין רבי-זני (יין גנרי); יין זני (יין שיש בו זן עיקרי אחד).

מ' בראשור: נחתום את סעיף המילים בשימוש כללי בהצבעה על מטרונום – האם להשאירו בלועזיותו או לקבוע לו את החלופה העברית המוצעת פֶּעֶמָן. לשתי האפשרויות נשמעו כאן במליאה תומכים.

הצבעה

בעד מטרונום – 8

בעד פֶּעֶמָן – 8

ש' אירמאי: אני מציע שיאשרו שתי ההצעות – זו לצד זו.

מ' בראש: אף שעל הרוב ראוי לדעתי להימנע ממצב ששתי המילים – הלועזית והעברית – נקבעות לשמש זו לצד זו, נראה כי אין במקרה זה מנוס מלהביא את הצעת האד' אירמאי להצבעה.

בעד פֶּעֶמָן, מְטְרוֹנוֹם – 12

הוחלט: פֶּעֶמָן, מְטְרוֹנוֹם (metronom).

ג. מונחי תחבורה: תפעול ושדות תעופה, תכנון תנועה

מ' בראש: אנו באים לאשר שתי רשימות מונחים פרי עבודתן המאומצת של שתי תת-ועדות של הוועדה למונחי תחבורה: מונחי תפעול ושדות תעופה של התת-ועדה למונחי תחבורה אווירית ומונחי תכנון תנועה של התת-ועדה למונחי תחבורה יבשתית. חברי התת-ועדות, מזכירת הוועדה הגב' צביה זמירי ומשרד התחבורה, המסייע במימון – כולם יעמדו על הברכה.

ר' גדיש: מן האד' אירמאי קיבלנו כמה הערות על רשימות המונחים שלפניכם. הדברים הדרושים תיקון, ובכללם טעויות הגהה, יבואו כמובן על תיקונם. כמה מונחים אחרים שהשיגו עליהם חברים יצאו לפי שעה מן הרשימות ויעברו להכרעת ועד המינוח וועד הדקדוק. אחת השאלות במונחי תכנון תנועה היא המין הדקדוקי של ראשי התיבות ת"ץ (תחבורה ציבורית). תמצאו אותם משמשים בכמה וכמה מונחים, בחלקם בלויית שם תואר. למשל: ת"ץ אישית (ת) רב(ת)-קיבולת (מס' 89), ת"ץ מסילתית (ת) קל(ה) (מס' 118). האד' פורת העיר באותה רשימה על מונח מס' 264: במקום יום חול אופייני הוא מציע יום חול רגיל. האד' קיסטר הציע במקום נוסע בליית בָּרָה (מס' 44) נוסע באין ברה – לפי דרכו של אבא בנדויד.

ש' אירמאי: על ההערות הקטנות שהעברתי למזכירות המדעית אני מבקש להוסיף שבמונח מס' 270 נשתכחה המילה רָכָב. ועד המינוח החליט כי vehicle crush capacity היא דְּחַסַּת רָכָב, ולא דְּחַסָּה. ראוי גם לציין ששם העצם דְּחַסָּה, שפירושו 'קיבולת הדחיסה', הוא חידוש הטעון אישור מליאה.

שאלה אחרת, כבדת משקל, שאני מבקש להעלות היא תרגום המילה distance – רֶחַק או מְרָחֵק. עד לפני שלושים שנה שימשה המילה מרחק גם במשמעות 'מקום רחוק' וגם במשמעות 'האורך בין שתי נקודות'. אנשי המדעים המדויקים ביקשו להבחין בין שני המשמעים, והוחלט שהמילה מרחק תוסיף לשמש ל'מקום רחוק', ואילו רוחק – במשקל אורך, רוחב וכיו"ב – כשמדובר במספר היחידות בין שתי נקודות. כך היה עד כה. ברשימות למונחי תחבורה עורבבו המונחים רוחק ומרחק ושניהם משמשים לציון distance, כלומר לציון מספר היחידות. אני מבקש שהאקדמיה תהיה עקיבה.

ר' גדיש: כבר הוסכם שהסוגיה תישאר בצריך עיון עד שתידון בוועד המינוח.

מ' בראשור: אם כן, להוציא את המונחים שעוד נותרו לדין, אבקש מן החברים לאשר את רשימות המונחים שלפנינו.

אושרו רשימות מונחי התחבורה: תפעול ושדות תעופה, מונחי תכנון תנועה.
[הערת העורך: ראו גם להלן, ישיבה רנה, סעיף ד.]

ד. ענייני דקדוק: ניקוד מילים לועזיות; צורת הזוגי; צהרון

ניקוד מילים לועזיות

ניקוד התנועה e והתנועה a במילים לועזיות [”החלטות בדקדוק”, סעיף 8.2] הצעת ועדת הדקדוק תנועת e: סגול בחברה סגורה (גם אם היא מוטעמת); צירי בחברה פתוחה. תנועת a: פתח בחברה סגורה (גם אם היא מוטעמת); קמץ בחברה פתוחה. ב, פ אינן נחשבות כפולות, ולפיכך החברה שלפניהן פתוחה. חסיומת ה תחיה בצירי. דוגמאות: אפילפסיה, אפזיה, מטר, סקנדל, חוסטל, ספטמבר, אגנס, דחירה, סלט, פן, ליר.

רקע

הקביעות הקודמות: תנועת a בחברה פתוחה ובהברה סגורה מוטעמת מנוקדת בקמץ קיים; בחברה סגורה לא-מוטעמת – בפתח. תנועת e מנוקדת ככל האפשר בהתאם לניקוד העברי.

לפני ועדת הדקדוק הובאו שתי שאלות:

- מה ניקודה של התנועה e? קביעת האקדמיה שתנועת e מנוקדת ככל האפשר בהתאם לניקוד העברי אינה חד-משמעית דייה.
- מה ניקודה של החברה הסופית בתנועת a ובתנועת e הסגורה “כפליים”, כגון ‘בנק’, ‘אמבולנס’, ‘פרויקט’ – פתח או קמץ, סגול או צירי?

נימוקים להצעה

- במילים לועזיות אין החטעמה קבועה, ויש שמילה אחת מבוטאת בפי דוברים שונים מלרע, מלעיל ואפילו מלעיל דמלעיל.
- היעדר הבחנה בין קמץ לפתח ובין צירי לסגול מתאים להגייה הספרדית.
- הניקוד המוצע יכול להישען על ניקוד שמות כגון גנך, פרפר, ברזל.

דיונים קודמים במליאה

בישיבה קנו-קנו (ניסן התשמ”ב) הוחלט לסמן e בכל מקרה בסגול (לעומת התנועה a שתסומן בקמץ בחברה פתוחה ובהברה סגורה מוטעמת ובפתח בחברה סגורה בלתי

מוטעמט). בישיבה קפא-קפב (כסלו התשמ"ז) שונתה ההחלטה הזאת, והוחלט לנקד את התנועה e במילים ולועזיות ככל האפשר לפי הניקוד העברי (בדומה לניקוד התנועה a).
 מן העניינים והשאלות שעלו בדיוני האקדמיה:
 - לתנועה e שלושה סימני ניקוד: סגול, צירי וחסף סגול. יש לשקול אם לחשתמש בכמה סימנים או להעדיף לפשט את הניקוד ולבחור בסימן אחד.
 - האם ליצור שתי מערכות כללים, האחת למילים העבריות והשנייה למילים ולועזיות?
 - הקושי להכריע בין מילים ולועזיות למילים שאולות.
 - יש אנשים המבטאים צירי בשונה מסגול [ej].

מ' בר-אשר: את הסעיף הראשון לדיון אבקש מן הגב' גונן להציג.

ע' גונן: בבעיית ניקודן של מילים ולועזיות נתקלים המזכירים המדעיים כל אימת שהם באים לנקד את מילוני האקדמיה. הראשונה בבעיות היא ההטעמה. דרכה של העברית להטעים מלרע, אך בהטעמת מילים ולועזיות נוהגת בצייבור פעמים רבות הטעמת מלעיל ואף מלעיל דמלעיל. על פי איזו הטעמה נקד?

הצעת ועדת הדקדוק שלפניכם היא במידה רבה חדשנית. היא מנסה לקבוע ניקוד אחיד לתנועות a ו-e על פי מבנה ההברה - פתוחה או סגורה - ובלי קשר להטעמה. לפי ההצעה, בהברות סגורות תנוקד התנועה a תמיד בפתח והתנועה e - בסגול. אמנם ניקוד זה בהברות מוטעמות איננו דרך המלך בעברית, אך הוא יכול להיסמך על החריגים הרבים לכללי ניקוד ההברות שמזמן הניקוד הטברני. עוד ראוי להזכיר כי הדגש באותיות בכ"פ אינו נחשב דגש חזק, ולפיכך אינו סוגר את ההברה. לכן במילה כגון טלפתייה תנוקד הלמ"ד בצירי, ובמילה כגון יפן - היו"ד בקמץ.

מ' בר-אשר: לפני שאפתח את הנושא לדיון, אני מבקש לומר כי למעשה עודנו לכוידים בפרשת סימני הניקוד הטברניים וההגייה הספרדית. אין תמה שמפעם לפעם שבה ועולה ההצעה להסתפק בחמישה סימני ניקוד, ועל אחת כמה וכמה כשמדובר במילים זרות. אף עלתה הצעה לאפשר במילים הזרות חופש מוחלט. דא עקא שההבחנה בין מילה זרה למילה שקנתה לה שביטה והתאזרחה בעברית איננה ברורה, במיוחד כשלמילה צורה עברית ודומה שהיא שקולה במשקל עברי, כגון המילים מטר, סלט, מגנט. ההצעה שאימצה ועדת הדקדוק בסופו של דבר היא הצעתו של יו"ר הוועדה האד' בלאו, העושה כעת בחו"ל, ואף שלפיה שני סימני ניקוד יוסיפו לשמש לכל אחת מן התנועות a, e, יש בהצעה ניסיון להסדיר את כללי הניקוד של מילים זרות באופן שונה ממה שנהג עד כה.

א' חזן: את היתרון שבהצעה לעבור לשיטת ניקוד בת חמש תנועות במילים ולועזיות אני מבין. אך ההצעה שלפנינו גם משאירה אותנו בשיטת שבע התנועות וגם אינה עולה בקנה אחד עם המערכת העברית - מה שצפוי לעורר בעיות חדשות. למשל: הניקוד המוצע לשם כגון פֶּלֶט ישווה לו מראה של פועל עברי. על כן אני מעדיף להותיר את המצב על כנו.

מ' אזר: גם אני אינני מבין את טעם ההצעה הזאת. אם באים לפשט, מדוע להתעלם

מגורם ההטעמה ולא ממבנה ההברה? אנחנו רגילים לראות מילים מנוקדות על פי כללים מסוימים, וכל עוד איננו באים לעשות מהפכה גמורה, הייתי מוסיף לנקד מילים זרות על פי כללי העברית, גם אם הטעמתן שונה. הגייה לחוד וניקוד לחוד. כללי הניקוד צריכים להיות אחידים.

א' אבנר: ההשגות ששמענו על הצעת הוועדה נכונות, ואני יכול להוסיף עליהן. כשאני לעצמי גם אם ינקדו מילים לועזיות באופן שונה והתוצאה מבחינת ההגייה תהיה שווה, אינני רואה בכך אסון גדול. אבל כל זמן שאיננו באים לעשות רפורמה מקיפה בכתוב ובניקוד, איני חושב שעלינו לנסות לפתור את בעיית ניקודן של מילים לועזיות בלבד. עד לאותה רפורמה ראוי להניח למצב כמות שהוא.

ש' אירמאי: בתוך הציבור שמרבה להשתמש במילים זרות אני יושב – אנשי מדע וטכנולוגיה, ואני יכול לומר שציבור זה בדרך כלל אינו יודע לנקד. כמו כן הדור שגדל כאן אינו מבחין בין מילה זרה ומילה עברית. מטר כמוהו כמלט. על כן ניקוד זה בצירי (מֶטֶר) וזה בסגול (מֶלֶט) יש בו להתמיה.

לדעתי אם החלטנו שדגש במילים זרות לא ייחשב חזק, כלומר כבר עשינו רפורמה וביטלנו את הדגש החזק, מדוע שלא נחליט במילים זרות גם על סימן אחד לתנועה a וסימן אחד לתנועה e? כוונתי למילים זרות שאין להן שורש עברי. אבל מילה כמו לייזר, שממנה יצרו לְיִזְרָה מן השורש לז"ר, יש לנקד כמילה עברית.

מ"צ קדרי: ניקוד ההברה השנייה בפתח במילים כגון סלט, יפן משונה מאוד. אפשר ללכת חצי דרך: לא להתחשב בגורם ההטעמה בתנועה e, אך להוסיף ולהתחשב בו בתנועה a.

א' אלדר: בעיית ניקודן של מילים לועזיות איננה בעיה חדשה. יש מאות מילים זרות במשנה, בפיוטים ובמחזורים, וכך גם לפני אלף שנה ויותר נאלצו נקדנים להתמודד עם הבעיה הזאת. הנוהג היה להשתדל ולקרב את ניקוד המילים הלועזיות לזה של המילים העבריות. נכון שהחלת כללי הניקוד על המילים הזרות איננה מלאה, ואנו רואים למשל שאין מרבים בחטפים באות אל"ף, אבל למעשה מילה זרה הבאה בהקשר עברי היא מילה עברית לכל דבר.

אין הציבור יודע לנקד – מילים זרות כעבריות – ואם כן מדוע שלא נוסיף לנקד מילים לועזיות קרוב ככל האפשר לניקודן של מילים עבריות? אם באים לפשט, אפשר כאמור לעבור לשיטת חמש התנועות, אבל לרפורמה מרחיקת לכת כזאת איננו באים עדיין. בעיית הניקוד של מילים לועזיות איננה בעייתו של מהנדס חשמל או של מדען אלא שלנו, וידיעותיו בניקוד אינן צריכות להשפיע על החלטתנו. מרבית הציבור נזקק לניקוד באופן סביל בלבד. כך גם התלמידים. רק קומץ אנשים צריכים ויודעים לנקד, ואלה אינם צריכים לשיטת כלאיים.

ר' אלמגור-רמון: אינני בטוחה שתמונת המצב שמציג האד' אלדר מדויקת. הציבור

המנקד מילים לועזיות איננו זהה לציבור המנקד מילים עבריות. לדעתי מדובר בקהל רחב יותר. אנשים שאין דרכם לנקד נדרשים לניקוד מילים לועזיות ושמות לועזיים, מפני שאלה ברורים פחות, ופעמים רבות מתקשים בקריאתם. השאלה העומדת לפנינו היא אם אותו כלי המורה על קריאתן של המילים העבריות צריך לשמש גם למילים הזרות. אני סבורה שלא.

א' יבין: השאלה היא עד כמה מרחיקים לכת. הזכיר האד' אלדר את החטפים באות אל"ף, ואמנם לפי כללי האקדמיה היום, אין משתמשים בחטפים בניקוד מילים זרות. ואולם בעבר הלא רחוק אנו מוצאים שימוש בחטפים, וזאת במגמה לנקד מילים ושמות זרים על פי כללי הניקוד העברי. כך למשל נמצא בתרגומו של טשרניחובסקי ל"איליאדה" את השם אגממנון מנוקד בחטף פתח.

מ' בראשור: גם המבטאים אפיקומן בפ"א רפה מנקדים את האל"ף בחטף פתח. אני מבקש עתה לסכם את הדיון. נראה לי שעל יסוד דיון קצר כזה קשה לקבל החלטה בשאלה עקרונית. אפשר להחזיר את השאלה לדיון מחדש בוועדת הדקדוק – בהתחשב בדברים שנשמעו במליאה.

נ' שמר: לי נדמה שההתנגדות להצעה הייתה כמעט גורפת. מדוע להחזיר את השאלה לוועדה?

ר' גדיש: הצעת הוועדה נובעת מן הקושי לנקד מילים לועזיות לפי כללי הניקוד העברי, קושי שהוליד מצב שכל אחד מנקד מילים אלו לפי ראות עיניו. אם דוחים את ההצעה, ראוי לשאלה לחזור לוועדה כדי תגיש הצעה מסודרת אחרת.

נ' שמר: מדוע שלא להניח לניקוד המילים הלועזיות להתגבש בעצמו? אם ניקוד מילים לועזיות הוא נזיל – האחד מנקד כך, האחר כך, ונזק רב אינו נגרם – אפשר לחכות עוד כמה שנים.

מ' בראשור: אינני מעמיד את ההצעה להצבעה, וממילא היא נדחית.

צורת הזוגי

ועדת הדקדוק החליטה להביא לפני המליאה שתי הצעות החלטה אפשריות:
 א. הזוגי נגזר מן היחיד. יוצאות מן הכלל המילים האלה: דלתיים, כרעיים, לחיים, טפחיים, טלפיים. [תבוא הערה על הצורות במקרא שאינן לפי הכלל].
 ב. צורת הזוגי עשויה להיגזר מצורת היחיד או מצורת הרבים, ואין האקדמיה מתערבת בכך.

רקע

בישיבת המליאה רלה (אייר התשנ"ז) הובאה לדיון החלטת ועדת הדקדוק לגזור את צורת הזוגי מצורת היחיד ולא מצורת הרבים, כגון נְקָדְתִּים, אֶרְבָּתִּים. בהערה צוין שבמקרא כמה

חריגים, כגון דְּלִתִּים, חֲמַתִּים. בישיבה הובעה התנגדות להחלטת הוועדה. הוחלט להחזיר לוועדה את הסוגיה לשם איסוף הנתונים.

נתונים

דרך המלך בגזירת צורת הזוגי היא מן היחיד (כבערבית). דוגמאות: רגליים, יומיים, שנתיים, ברכיים, פְּעַמִּים, מאתיים, אמתיים, נְעָלִים, אלפיים.

דוגמאות לזוגי הגזור מן הרבים:

במקרא: חֲמַתִּים (מלכים ב כה, ד), דְּלִתִּים (דברים ג, ה), דְּרָכִים (משלי כה, ו), לְחַתִּים (יחזקאל כז, ה), נְדָרִים (יהושע טו, לו – שם מקום), קְרָנִים (בספר דניאל, לצד קְרָנִים), פְּרָעִים (למשל ויקרא יא, כא – אין מתועדת במקרא צורת היחיד), לְחַיִּים (דברים יח, א), שְׁפָתַיִךְ (שיר השירים ד, א).

לשון חז"ל: קְרָבִים (תמיד ד, ג בכ"י קאופמן); במקרא קְרָבִי בתהלים קג, א [אין צורת רבים נפרד].

בימי הביניים: איפותיים, מידותיים.

לשון סופרים: בובותיים, ידותיים, לטרותיים (ביאליק); יצולותיים (שלונסקי); אצבעותיים (סי' יזח); חלונותיים, גלדותיים.

דוגמאות שהזכיר חיים א' כחן: טלפיים, טפחיים (שלא בכ"י קאופמן; טִפְחִיים).

עוד דוגמאות שהדוברים מתלבטים בהן: מרא(ו)תיים [עזר-למידה בגני הילדים], נקוד(ו)תיים, שור(ו)תיים, קומ(ו)תיים, גדיים, דליים.

מ' בר-אשר: אנו שבים לדון בשאלה שנדונה בישיבת המליאה רלה והוסרה אז מסדר היום – שאלת הזוגי. הסוגיה חזרה לוועדת הדקדוק, והפעם מתבקשת המליאה להכריע בין שתי הצעות: הצעה אחת דומה לזו שהובאה בדיון הקודם, ולפיה הזוגי נגזר מן היחיד. מכלל זה יוצאים כמה שמות; ההצעה האחרת היא שלא להתערב ביצירת הזוגי, כלומר אפשר לגזור מן היחיד או מן הרבים.

ר' גדיש: דרך המלך בגזירת הזוגי בעברית הקלסית היא מן היחיד. כך באיברי הגוף, כגון ידיים, רגליים, ברכיים, אוזניים, וכך במונחי הזמן, כגון יומיים, שבועיים, שנתיים. זאת גם דרכן של לשונות שמיות אחרות. השאלה היא אפוא אם לקבוע את דרך המלך שבעברית הקלסית לדרכה של העברית החדשה, או אם למשוך ידינו מן העניין. בספרות החדשה אפשר למצוא צורות מצורות שונות, ובהן גם צורות משונות כגון אצבעתיים.

א' אבנר: אצבעתיים היא על דרך רחמתיים שבשירת דבורה.

מ' בר-אשר: זכור לי המורה מן התיכון שלימדנו נקודתיים. הוא חזר וטען שנקודותיים אינן שתי נקודות כי אם ארבע.

א' אבנר: את תיקוני המדקדקים בסוגיית נקודתיים אני זוכר עוד משנות השלושים, ובכל זאת הוסיפו לומר נקודותיים.

מ' בר-אשר: היום כבר יש האומרים נקודתיים.

א' חזן: אם נתיר את שתי הדרכים, נאפשר גם צורות כגון שנתיים. אני חושב שראוי

לקבוע את דרך המלך על פי צורת היחיד, אבל לתת רשימה ארוכה יותר של חריגים. צורות רווחות בציבור, כגון קומותיים, תיכללנה ברשימת החריגים.

ר' גדיש: או אז ישתבש האומר קומתיים. במקום להכניס מילים כאלה לרשימת החריגים אפשר לפתור את בעיית שנותיים בניסוח הכללי. למשל אפשר לקבוע שאין האקדמיה מתערבת ביצירתן של מילים חדשות, אבל אין הדברים אמורים בצורות המסורות לנו מן המקורות. כך לא יוכשרו צורות כגון שְנוֹתִים, פְּעָמִים.

מ' אזר: צורת הזוגי איננה נטייה אוטומטית. אם סופר או משורר רוצה ליצור צורת זוגי, לא נתערב, והוא ייצרנה כרצונו. השאלה היא לגבי מחדשי המילים בוועדות השונות. להם אנחנו צריכים לתת הנחיה ברורה, ולדעתי הכלל צריך להיקבע על פי דרך המלך, כלומר גזירה מצורת היחיד.

א' אלדר: אני מסכים עם האד' אזר. צריך להבחין בין שני ממדים: הממד הדקדוקי-מורפולוגי והממד הלקסיקלי. בממד הלקסיקלי – המילה הבודדת – אפשר לאשר תופעות קיימות. אם ביאליק, שלונסקי או משורר אחר בוחרים להם צורה כלשהי, אל לנו להתערב בכך. בשביל זה לא צריך את האקדמיה. אך כאשר מדובר בכלל דקדוקי, בדרך כלל מוטב לקבוע על פי דרך המלך. המדקדק צריך לכלל, וכדאי שהכלל יהיה גזירה מן היחיד. המילה קומותיים, הרווחת בציבור, יכולה להוסיף להתקיים, אבל ככלל כשנבוא באקדמיה לחדש מילה, נגזור אותה מצורת היחיד.

מ"צ קדרי: אני תומך בהצעת הוועדה שלא להתערב. כך תוכלנה גם הוועדות המחדשות מילים באקדמיה לגזור צורות פעם מן היחיד ופעם מן הרבים. הרי בסופו של דבר המילים מן הוועדות מובאות לאישור מליאת האקדמיה, וצורה שלא תהיה לרוחנו נוכל לפסול.

א' אבנר: לדעתי לא טוב לקבוע כאן הלכות לעתיד לבוא משום שאיננו יכולים להביא בחשבון כל שיקול שעתיד להתעורר. שלונסקי כתב ב"עוץ לי גוץ לי": "בכפר זנביון לפני יומיים נולד חמור עם זנבותיים"; ודוגמאות של גזירה מן הרבים אני יכול להביא גם מביאליק. דרך גזירה זו היא אמנם מיעוט, אבל היא חיה וקיימת בלשון, ואינני רואה סיבה של ממש לסתום עליה את הגולל. בין כך ובין כך משתמשים בה רק לעתים רחוקות.

מה שנוגע לחשש מצורות כגון שנותיים, שעותיים, זהו חשש סרק. הצורות שנותיים ושעותיים רגילות ומקובלות, ואין כל חשש שבעקבות החלטת האקדמיה יתחילו אנשים לומר שנותיים ושעותיים.

ש' אירמאי: אני מציע שינוי ניסוח קל בהצעה הראשונה – להוסיף את המילים 'בדרך כלל': 'הזוגי נגזר בדרך כלל מן היחיד'.

מ' בר-אשר: אני מעמיד את השאלה להצבעה: כלל ברור עם חריגים מזה וחופש מוחלט מזה.

הצבעה

- בעד הצעה א – גזירת הזוגי מן היחיד, למעט כמה חריגים – 11
 בעד הצעה ב – גזירת הזוגי מן היחיד או מן הרבים – 2

הוחלט על גזירת הזוגי מן היחיד. יוצאות מן הכלל המילים דְלִתִּים, פְּרַעִים, לְתִיִּים, טְפָחִים, טְלָפִים.

[הערת העורך: בישיבה רעא (כ' באדר ב' התשס"ג, 24 במארס 2003) נוספו היוצא מן הכלל קְרָבִים והערה למילה טְפָחִים.]

צהרון

השם 'צהרון' הגזור מן צָהָרִים – על משמעיו השונים (מועדון לילדי גן בשעות הצהריים; שם צמח; עיתון המופץ בצהריים) – מנוקד בקמץ קטן ובחטף קמץ: צָהָרֶון.

מ' בר-אשר: השאלה האחרונה לדיון היא צורת השם צהרון. שתי אפשרויות באות בחשבון: צָהָרֶון – על פי צָהָרִים – או צָהָרֶון – במשקל פֻּעְלוֹן. לאחר התלבטות קיבלה ועדת הדקדוק את הצורה צָהָרֶון. הנימוק שהכריע את הכף היה שאם תתקבל הצורה צָהָרֶון, תהיה לכך השפעה על הגיית המילה צהריים, שכבר היום יש המבטאים אותה צָהָרִים. על החלטה זו קמו מערערים – בעיקר בנימוק שהצורה צָהָרֶון נוהגת – ועל כן היא מובאת לדיון במליאה.

ע' גונן: אני רק מבקשת להוסיף שיש כמה מילים במשקל צָהָרֶון, כגון נְפֻשֶון, אָזְנוֹן (מין צמח).

י' בן-טולילה: אפשר למצוא לצורה צָהָרֶון צידוק בתורת ההגה ולראות בה תוצאה של בידול תנועות – במקום שלוש תנועות o רצופות. מאחר שאינני רואה בה איום על צָהָרִים, אני סבור שאפשר לקבלה.

מ' אזר: הצורה צָהָרֶון בוודאי איננה פסולה מבחינת הדקדוק העברי. אפשר לקחת את השורש צה"ר ולהכניסו למשקל פֻּעְלוֹן. אולם השאלה היא אם הצורה צָהָרֶון רצויה. רוב הדוברים לא יתפסו את המילה צהרון כשקולה במשקל פֻּעְלוֹן, אלא כגזורה מן המילה צהריים. אם נקבע צָהָרֶון יקשרו בינה ובין צָהָרִים, ואם נקבע צָהָרֶון יקשרו בינה ובין צָהָרִים. על כן ראוי לדעת לקבוע צָהָרֶון.

א' אלדר: אם אנחנו באים להסמיק את צָהָרֶון לְצָהָרִים, עלינו להיות בטוחים שאלִיבא דכולי עלמא המילה צהריים הגויה צָהָרִים. ואולם ידועות לי לפחות שלוש הגיות: צָהָרִים (0-0), צָהָרִים (0-a), המבטא הספרדי, צָהָרִים. מסורת אשכנזית וספרדית רבת שנים

הוגה פתח - חטף-פתח כנגד הרצף קמץ - חטף-קמץ, למשל במילה טהרה. מאחר שכך, ומאחר שרוב הציבור, ככל שאני יכול לשפוט, אומר צֶהָרוֹן, אינני רואה מדוע לקבוע דווקא צֶהָרוֹן.

מ"צ קדרי: ההגייה צֶהָרִים (o-o) רווחת גם היא, ועל כן אני תומך בצורה צֶהָרוֹן.

ק' כ"ץ: כל נכדיי הולכים לצֶהָרוֹן - זאת הצורה היחידה שאני שומעת - אף שהוריהם אומרים צֶהָרִים. אם הצורה המקובלת צֶהָרוֹן אינה סותרת כלל מכללי הדקדוק העברי, אינני רואה סיבה לקבוע צורה אחרת.

הצבעה

בעד צֶהָרוֹן - 5

בעד צֶהָרִים - 8

הוחלט: צֶהָרוֹן.

ה. אישור הודעת ועדת הדקדוק

הודעת ועדת הדקדוק

1. נטיית נְעָלִים
נטיית נְעָלִים היא על דרך הזוגי, היינו נְעָלִיד נְעָלִיד וכיו"ב. במקרא: נְעָלִים בצד נְעָלִים, ובנטייה: נְעָלִיד.

2. צורות מקור נטוי בגזרת פ"י ופ"נ על דרך השלמים
בנטיית שמות מגזרת פ"י ופ"נ שצורת המקור שלהם מסתיימת בת"י שתי דרכים: האחת בת"י (בדומה לצורת המקור) וחשנייה על דרך השלמים. דוגמאות: בְּצִאתוֹ, בְּדַעְתָּה, בְּרִדְתָּם, בְּקִחְתּוֹ, בְּתִתּוֹ, בצד בְּיָצְאוֹ, בְּנִדְעָה, בְּנִדְסָם, בְּנִלְקָחוֹ, בְּנִתְנּוֹ.

3. טרשי, שטרי

א. שם התואר מן טָרַשׁ הוא טָרָשִׁי.

ב. שם התואר מן שָׁטַר הוא שְׁטָרִי.

מ' בר-אשר: אם אין מערערים על חלקה השני של ההודעה למליאה מטעם ועדת הדקדוק, הוא מתאשר מאליו, ובזאת אני נועל את הישיבה.

אושרה הודעת ועדת הדקדוק.